

Olga Janša-Zorn

VINCENC FERERI KLUN KOT ZGODOVINAR

Osrednja osebnost Historičnega društva za Kranjsko in glavni usmerjevalec njegovega dela v petdesetih letih 19. stoletja je bil Vincenc Fereri Klun (1823–1875). Po končani gimnaziji in liceju v Ljubljani je napravil doktorat iz filozofije v Padovi. Od leta 1851 do 1856 je bil tajnik Historičnega društva za kranjsko in urednik Mittheilungen. Istočasno je bil tajnik kranjske trgovske in obrtne zbornice ter urednik Laibacher Zeitung (1849–1856). Od leta 1852 je bil profesor na zasebni šoli v Ljubljani, ki jo je ustanovila njegova poznejša žena, Šivcarka Marija Feyerabend. Njegove zveze z Maninom v Benetkah leta 1848 in njegovo liberalno prepričanje naj bi bili v času reakcije usodni zanj. Poleti 1856 je odšel v Švico, ker so mu vzeli pravico poučevanja na vseh srednjih šolah v Avstriji. To se je baje zgodilo zaradi zaplembe nekega pisma, ki ga je napisal ženininu sorodnikom v Švico in kjer je izrekel neugodno mnenje o Bachu.¹ Medtem ko je žena po velikem trudu uspela dobiti nazaj pravico vodenja privatne ženske šole v Ljubljani, pa se Klunu ni takoj posrečilo dobiti pravice poučevanja.² Nekaj časa je učil v Liechtensteigu v Švici, potem je bil profesor v Zadru, od konca leta 1857 pa je profesor geografije in statistike na trgovski akademiji na Dunaju, od 1862 privatni docent za geografijo na dunajski univerzi. 1869 je postal dvorni svetnik v trgovskem ministrstvu. 1867 je bil od slovenske stranke izvoljen v kranjski deželni zbor in nato tudi v dunajski državni zbor,³ nato pa je prestopil v ustavoverni tabor.

Ob njegovi smrti je Slovenski narod zapisal,⁴ da je Klun storil veliko dobrega za slovenstvo, da je bil »duša bivšega tako marljivega kranjskega zgodovinskega društva«, potem pa, da je bil izdajalec svojega naroda. Zaupanje, ki si ga je pridobil s svojimi zaslugami, je zlorabil, da »je dobil od naroda mandat v deželni in državni zbor in kadar je svoj namen dosegel, uskočil je iz narodnega tabora v vladni, sè slovenskega stališča v nemško . . .«

Klunovo življenje v Benetkah leta 1848–49 je podrobneje obdelal Jože Pirjevec,⁵ medtem ko je o Klunovih gospodarskih in družbenih pogledih pisal Peter Vodopivec. Vodopivec ugotavlja, da je bil Klun po svojih gospodarskih nazorih dokaj napreden, zagovornik liberalne gospodarske politike, ki se je zavzemala za napredek industrije in meščanstva. Med Slovenci je Klun užival velik ugled vse do svojega prestopa v nemški tabor.⁶ Tudi med člani Historičnega društva je bil zelo cenjen, kar se je še zlasti pokazalo po njegovem odhodu iz Ljubljane. Klun je napisal tudi več člankov in razprav, ki segajo na področje etnologije. Pisal je npr. o rojenicah,⁷ napisal je obširno razpravo (57 strani) o Slovencih v reviji Russkaja beseda (1857), kjer je opisal slovensko nošo, nekatere običaje (pustovanje, navade v zvezi z zelenim jurjem), razne praznike (cvetna nedelja, velika noč in božič) ipd. Na ta njegov prispevek k slovenski etnologiji je opozoril Vilko Novak.⁸ Razpravo v Russki besedi je Klun napisal po

¹ Podatek je iz nekrologa v Laibacher Tagblatt 17. 7. 1875, vendar pa ga Avgust Pirjevec, ki je pisal obširen članek o Klunu v SBL, ne omenja.

² Laibacher Tagblatt, 17. 7. 1875.

³ A. Pirjevec. SBL, I. knj., str. 466–468 (V. F. Klun).

⁴ Slovenski narod, 18. 7. 1875.

⁵ J. Pierazzi: Vincenc Ferreri Klun v beneški revoluciji 1848–1849. Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 69–84.

⁶ P. Vodopivec: O gospodarskih in družbenih pogledih V. F. Kluna. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 23, 1983, str. 13–29. Obdelal je zlasti Klunove članke z gospodarsko vsebino Industrielle Briefe aus Krain, Laibacher Zeitung 1856, št. 194, 197, 200, 206, 229, 235, 241, 247 (izšlo tudi v Gradcu kot brošura) in prispevke v časopisu Der Volkswirth, ki je izhajal na Dunaju, pa tudi članke s skupnim naslovom Der Sozialismus und der Communismus v Laibacher Zeitung 1850, št. 127, 132, 140, 144. Vodopivec naglašja, da je Klun kot zagovornik liberalnogospodarskih načel poudarjal, da ima Kranjska vse pogoje za razvoj industrije. Zavzemal se je za odpravo visokih carinskih zaščit, ker naj bi predvsem koristile tihotapcem. Bil je odločen nasprotnik idej socializma in komunizma.

⁷ V Oesterreichische Blätter für Literatur und Kunst, 1857, št. 47 (21. 11. 1857). V istem letniku je objavil še Die Habsburger in Rapperswill (št. 17, 25. 4. 1857, št. 18 in 19).

⁸ V. Novak, Raziskovalci slovenskega življenja. Ljubljana 1986, str. 182–187. Isti: Prezrti spis Vinka F. Kluna o Slovencih. Traditiones 10–12, str. 165–172.

posredovanju M. F. Rajevskega. Novak meni, da ne prinaša ravno veliko izvirnega, avtor je le spretno strnil dognanja in mnenja drugih piscev. Novaku se tudi zdi pretirano imenovati ta spis etnološko sliko Slovencev, kot ga je označil A. Pirjevec v SBL.⁹

Zdi se, da od slavistov doslej še nihče ni bil pozoren na Klunove literarnozgodovinske ocene, zlasti ne na tisto v Rusški besedi 1859, ki šteje kar 66 strani. Klun se je po odhodu iz Ljubljane vedno bolj posvečal geografiji. O tem je pisal Valter Bohinec, ki je opozoril, da je Klunova nemško pisana obča in trgovska geografija, zlasti njen 1. del,¹⁰ v tedanji Avstriji pomenila končni prelom s starimi metodami v šolski geografiji. Topografije ne prinaša več v tako suhoparni obliki, v njej se kaže odpor proti shematični razdelitvi gradiva po političnih enotah. Na Dunaju je bil Klun več let tajnik Geografske družbe in med njenimi najmarljivejšimi člani. Imel je v tem okviru tudi številna predavanja.¹¹

Nas zanima predvsem Klun kot zgodovinar. Član Historičnega društva je postal že 1844. Verjetno je svoj prvi zgodovinski prispevek objavil v Carniolii 1844 pod naslovom Rückblicke in Laibach's Vergangenheit.¹² To je kronologija Ljubljane od 1221 pr.n.št. do ljubljanskega kongresa 1821. V Mittheilungen je 1851 ponovno objavil kronološki pregled dogodkov v Ljubljani z nekaterimi manjšimi popravki, vendar je segel le do leta 1443.¹³ Maja 1851 se je prvič oglašil v društvenem glasilu kot tajnik društva z obsežnim pozivom »na prijatelje domovinske zgodovine«.¹⁴ V njem se sprašuje, kdo ne pozna vpliva zgodovine naroda na njegov literarni, politični in moralni razvoj. To je bilo pomembno v vseh časih in pri vseh narodih . . . Potem razlaga, da se je Historično društvo ustanovilo z namenom zbirati vse, kar kjerkoli daje pogled na zgodovino preteklosti ali sedanjosti Kranjske. Društvo je že rešilo marsikatero dragoceno stvar ki je sedaj shranjena v arhivu in tako iztrgana uničenju. Vendar pa na Kranjskem še vedno ni narejeno toliko, kolikor bi bilo lahko. Klun se sprašuje, kdo je kriv za to. Priznava, da je društvo premalo aktivno in nadaljuje: »Ker sem bil izvoljen za začasnega tajnika, imam za svojo prvo nalogo, da se v imenu ravnateljstva poln zaupanja obračam na člane s prošnjo, da podprejo ravnateljstvo v resnih stremljenjih po pospeševanju in realizaciji društvenih ciljev. Glavna pozornost bo posvečena društvenemu časopisu Mittheilungen. Te naj bi prinašale predvsem znanstvene prispevke zgodovinske vsebine, izmed listin pa bomo občasno objavili tiste, ki bi mogle biti splošnega pomena za vso deželo. Na tak način se bodo Mittheilungen razvile v resnični historični list Kranjske, kjer bodo prebivalci lahko našli znanstveno obdelane šege, navade, literarna stremljenja, biografije znanih Kranjcev itd. Zato apeliram na znano domovinsko ljubezen Kranjcev, na možnost delovanja za zgodovino svoje lepe domovine. Na ta način se bodo Mittheilungen spremenile v Repertorij za zgodovino Kranjske in tako bo sestava popolne zgodovine Kranjske olajšana.«

Kot tajnik Historičnega društva je bil Klun tudi glavni sestavljalec statuta leta 1851. Na začetku novega letnika Mittheilungen 1852 imamo ponovno Klunovo vabilo k sodelovanju v društvu in poziv vsem prijateljem domače zgodovine, naj pošiljajo društvu prispevke zgodovinske, geografske in statistične vsebine. »Mnogi dragoceni dokumenti, ki bi bili poslani društvu v originalu ali overovljenem prepisu, bi mogli biti koristno uporabljeni pri graditvi deželne zgodovine. Mnoge priče iz časa francoske okupacije pripovedujejo v družinskih krogih svoje doživljaje in pripombe, ki bodo morda z opazovalcem umrle, medtem ko bi se na papir prenesene in društvu dane na uporabo mogle uporabiti za dragoceno prikazovanje zgodovine. Topografski orisi različnih področij Kranjske, navade, običaji, poročila o starejših gradbenih spomenikih itd., vse to bi imelo zbrano in zgodovinsko pojasnjeno veliko vrednost za domačo zgodovino.«¹⁵

⁹ Novak napačno omenja Klunovo sodelovanje v Mittheilungen des Musealvereins für Krain, v resnici gre za Mittheilungen des Historischen Vereins für Krain. Klun tudi ni izdajal Archiv für die Landeskunde ampak Archiv für die Langesgeschichte.

¹⁰ V. F. Klun: Allgemeine und Handels-Geographie, I. Allgemeine Geographie, Wien 1860.

¹¹ V. Bohinec v Geografskem vestniku 1925, str. 7–8.

¹² Carniolia 1844, št. 42, 55, 64, 77. Podpisal se je Vincenz Clunn. Tega ne beleži niti SBL, niti Gratzyjev Repertorium.

¹³ MHK 1851, str. 36–38.

¹⁴ MHK 1851, str. 31.

¹⁵ Ein Wort an die Vereins-Mitglieder. MHK 1852, str. 1.

Ponovno se Klun obrača na društvene člane oktobra 1852 v posebnem prispevku Klic prijateljem domovinske zgodovine,¹⁶ kjer poziva, naj mu pomagajo pri zbiranju materiala za drugi zvezek Archiva in pravi: »Težko, trpko, malo poplačano delo je zbiranje in raziskovanje na komaj pregledanem polju, vendar je z združenimi močmi mogoče na področju znanosti veliko narediti«. Tudi kasneje še večkrat poudarja, da je treba pri znanstvenem raziskovanju moči združiti.

Posebno pozornost je Klun posvečal objavljajanju virov. Od Ulepiča je prevzel rubriko *Diplomatarium Carniolicum* v *Mittheilungen* (1852, 1854–55), ki je enkrat pod tem naslovom izšla tudi sepratan kot priloga društvenega časopisa (1855). Pričel je izdajati še *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain*, vendar so izšli le trije zvezki (1852–1854). V njem je objavljajl tako vire kot razprave. Oboje je po njegovem odhodu zamrlo.

V okviru društva je kot prilogo *Mittheilungen* s prispevki članov in še nekaterih drugih darovalcev pripravil *Denkbuch der Unterthanstreue im Herzogthume Krain* (1853).

Poleg uredniških in organizacijskih poslov v zvezi s Historičnim društvom je objavljajl tudi zgodovinske in literarnozgodovinske prispevke. K vprašanju zgodovine Ljubljane se je vrnil ob znani polemiki o izvoru imena Ljubljana. V prvi knjigi Archiva je objavil nemško izpeljavo. Nato je Bleiweis v Novicah 24. novembra 1852 nastopil s slovansko obliko po Jarniku, kar je sprožilo polemiko. V *Mittheilungen* se je oglašil Elze, Klun pa je kot urednik v precej obširni opombi¹⁷ zapisal, da oba učena moža (Bleiweis in Elze) izhajata iz različnega izhodišča. Prvi prevzema slovansko in drugi nemško poimenovanje kot prvotno; vendar, meni Klun, more in mora pri obeh odločiti samo zgodovinska raziskava. Kolikor bolj se ta tema obravnava, bolj se osvetljuje temno obdobje boja krščanskih Frankov s poganskimi Slovani, kar je le v korist deželni zgodovini. Vendar pa dodaja, da njegove dosedanje raziskave kažejo, da je nemška oblika starejša.¹⁸ Elzejevi razlagi je Klun dodal še svojo¹⁹ in takole zaključil: »Ob koncu mislim, da je treba dodati, da imam jaz prav tako kot dr. B(leiweis) slovanski narodni občutek in ljubezen za svoje ljudstvo: toda pri zgodovinskih raziskavah ne sme biti nobenega ozira na to, ampak samo luč in resnica morata biti najdeni«.

Še isto leto je k zgodovini Ljubljane dodal prispevek iz arhiva ljubljanskega mesta z naslovom *Inhalt gemeiner Stadt Laibach fürnembsten Freiheiten*. Zajel je čas od 1320 do 1660 in opisal skupno 115 različnih večjih ali manjših privilegijev.²⁰ Opozoril je, da si ne sledijo kronološko, ampak tako kot so zapisani v privilegijski knjigi. Čeprav jih je komentiral, predstavlja objava zanimiv in koristen prispevek k ljubljanski preteklosti.

Po letu 1852 se Klun precej ukvarja z literaturno zgodovino Kranjske, piše o tem v različne revije²¹ in tudi v *Mittheilungen* objavi pod naslovom *Beiträge zur Literaturgeschichte von Krain* razpravo v več nadaljevanjih.²² V njej poudarja, da ima raziskovalec in pisec zgodovine veliko in odgovorno nalogo, zato bo s hvaležnostjo sprejel vsako tehtno pripombo na svoje pisanje. Mnogo podatkov za svoje delo je dobil v t.i. »dolskem rokopisu«.²³ V prvem delu razloži, zakaj se je odločil za naslov *Literarna zgodovina Kranjske* in ne *Literarna zgodovina Slovencev*. Kot osnovni vzrok navaja, da ne bo obravnaval samo tega, kar je izšlo v slovenščini. Potrudil se bo prikazati duhovne produkte dežele, ne glede na to, ali so pisani v slovenskem ali v kakem drugem jeziku, in jih bo kritično obravnaval. Kot prvo dobo, ko se je pričel na Kranjskem literarni duh odlično razvijati, navaja 16. stoletje – dobo reformacije. Opiše zasluge Trubarja, Tiffelnusa (štipendije), prihod profesorjev iz nemških dežel v Ljubljano (Budina, Frischlin), ustanovitev stanovske šole itd. Govori o velikem nemškem

¹⁶ MHK 1852, str. 73.

¹⁷ MHK 1852, str. 83.

¹⁸ Po Milku Kosu se prvič omenja nemška oblika Laibach 7. aprila 1244, slovenska oblika Luwigana pa dve leti kasneje (M. Kos, K osemstoletnici prve omembe Ljubljane v zgodovini, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 25–26, 1944–45, str. 85–87).

¹⁹ MHK 1852, str. 84–86 (Zur Erklärung des Namens »Laibach« Geschichtliche Nachtweise).

²⁰ MHK 1852, str. 89–96.

²¹ V graškem *Der Aufmerksame* 1855 je objavil v nadaljevanjih *Literarische Briefe aus Krain*, 1856 pa prav tam *Beiträge zur slovenischen Literaturgeschichte*. V Oesterr. Revue, 2. je objavil *Die slovenische Literatur*.

²² MHK 1852, str. 1–3, 25–29, 65–71, 73–79, 81–83; 1853, str. 91–95; 1854, str. 33–37, 41–43.

²³ Mišljen je Erbergov »Versuch . . .«

vplivu na slovenstvo Kranjske.²⁴ V nekaterih nadaljevanjih (III., IV., in VII.) se spet vrača k problematiki reformacije.²⁵

V drugem nadaljevanju²⁶ prikaže nekaj starih rokopisov, ki so v glavnem v dolskem arhivu: 1. Rokopis H. Tallnerja iz leta 1456 v dveh delih, prepis Zgodovine Avstrije po starih sagah (I. del) in t.i. junaški ep o Aleksandru Velikem (II. del). Za našo zgodovino sam rokopis ne pomeni kaj dosti, vendar pa Klun omenja, da je Tallner, prepisovalec starih tekstov, ki so ga poznali tudi sodobniki, npr. E. S. Piccolomini. Ta rokopis je izginil med prvo svetovno vojno.²⁷ – 2. Rokopis J. L. Schönlebnia o kranjskem plemstvu (Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae . . . 1674). – 3. Rokopis o zgodovini jezuitskega kolegija v Ljubljani od 1596 do 1691. – 4. Dnevnik jezuitskega kolegija v Ljubljani. – 5. Delo J. G. Lukančiča: Genalogije knezov in grofov vojvodine Kranjske in Kranjska spominska knjiga. – 6. T. Dolinarja zbrane notice o bratih Janezu in Henriku iz Kranjske. – 7. Glagolski rokopis z letnico 1474. – 8. Inventar ljubljanskega škofa J. Rabatte (1683). – 9. Vpisna knjiga Dizmove bratovščine. – 10. Knjiga Marijine bratovščine. – 11. Drugi rokopisi, ki jih je videl v raznih bibliotekah, npr. T. Hrena Annales, Schönlebnov drugi del Carnolia nova, M. Baučerja, Valvasorja, Hipolita idr., nekatere omenja tudi Linhart v svoji Zgodovini.

V III., IV. in V. nadaljevanju²⁸ se loti Klun obravnave starih tiskov, del, tiskanih v Ljubljani, in del tiskanih zunaj dežele, ki so jih napisali pisci iz Kranjske. Prvo poglavje je razdeljeno na dobo Mandelčevih tiskov in dobo Mayerjeve tiskarne. Klun našteje številna dela, ki so nastala v obeh tiskarnah, pri tem se spet nasloni na Erbergov rokopis, na Valvasorja idr. Ko piše o delih, tiskanih zunaj dežele, se naslanja na podatke dolske biblioteke, Valvasorjeve podatke v IV. knjigi, Zupančičeve literarne zapise in Breckerfeldove zapise iz dolskega arhiva.

V VI. nadaljevanju²⁹ piše o tem, kako ga je v dolskem arhivu zbirka portretov (bakrorezov) vzpodbudila, da bi izdal delo z naslovom Ehrensiegel von Krain. V dolski zbirki je vsakemu portretu priložena biografska skica, poleg tega pa je tudi sam še iz drugih virov zbral precej biografij znamenitih Kranjcev (v opombi jih poimensko našteva), tako da bi knjiga lahko obsegala okrog 100 biografij. Delo bi obsegalo 25–30 tiskarskih pol in Klun je name-raval s subskripcijo ugotoviti, če bo delo lahko izdal. Vendar nisem mogla ugotoviti, ali je sploh kdaj izšlo. Članku je Klun dodal 65 kratkih biografij znamenitih Kranjcev po podatkih iz dolskega arhiva.

Leta 1854 je nadaljeval s prispevki o literarni zgodovini Kranjske in v VII. delu³⁰ se je spet široko razpisal o reformaciji, obravnaval Trubarja, Bohoriča, Dalmatina. Iz opomb vidimo, da je poleg starejših del (Valvasor), uporabljal tudi nekatera dela nemških avtorjev iz konca 18. in prve polovice 19. stoletja, pa tudi originalne dokumente, ki jih je imel sam (!). V nekaterih sodbah se je naslonil na Kopitarja. Prispevek slovenskih protestantov je zelo cenil, ponovno pa je poudaril velik vpliv nemštva na slovenstvo na Kranjskem prav v tem času. »Betrachten wir weiter diese Periode, so werden wir finden, daß der geistige Verkehr und der gleichsam innige literarische Anschluß an Deutschland neben den unberechenbaren Vortheilen der Weckung des intellectuellen Lebens unter den Slovenen auch den Nachtheil hatte, dass die Entwicklung **gleich im Anfange keine nationale** sondern eine **fremdartige** war. Von diesem Zeitpunkte an dürfte **hauptsächlich** der überwiegende Einfluß des deutschen Elementes über das slavische in Krain gerechnet werden; ein Einfluß, der in der Folge durch den stets wachsenden Gang deutscher Aufklärung auch **hier** sich immer mehr geltend machte. Das deutsche Element, oder vielmehr die Hinneigung aller wissenschaftlich gebildeten Krainer an die großen Schöpfungen Deutschlands, und die sich stets mehrende Entfremdung des slavischen Elementes hat daher vielleicht seinen vorzugsweisen Grund in dem ersten

²⁴ MHK 1852, str. 2.

²⁵ Več o tem pišem v Zgodovinskem časopisu 46, 1992, str. 56–57.

²⁶ MHK 1852, str. 25–29.

²⁷ J. Stanonik, SBL IV, str. 4 (H. Tallner).

²⁸ MHK 1852, str. 65–71, 73–79, 81–83.

²⁹ MHK 1853, str. 91–95.

³⁰ MHK 1854, str. 33–37.

wissenschaftlichen Auftreten Krains im 16. Jahrhunderte, in dem damals fast als nothwendig sich ergebenden literarischen Austausch mit Deutschland, und sicherlich erachteten es weder die Männer des 16. noch der folgenden Jahrhunderte als eine Verletzung des Nationalismus, wenn sie dort in Verkehr traten, von wo allein ein günstiger Einfluß auf nationale Bildung in sicherer Aussicht stand; obwohl der Wunsch nicht unterdrückt werden kann, daß dieses etwas auf Kosten der Sprachbildung selbst geschehen wäre.«³¹

V zadnjem (VIII.) nadaljevanju je Klun obravnaval pomen T. Hrena in prizadevanja 17. stoletja za literarni razvoj. Medtem ko imenuje dobo protestantizma prvo dobo slovenske literature, imenuje 17. stoletje drugo ali katoliško dobo. Hvali Hrenova prizadevanja na literarnem področju, omenja tudi zasluge avguštincev, medtem ko za jezuite meni, da razen redkih izjem niso ničesar prispevali, čeprav so imeli v svojih rokah izobraževanje. Omenja Čandka, Paglavca, Hipolita. Ob koncu pa pripominja, da je še sreča, da je ta doba dala tudi Schönlebna in Valvasorja.³²

V letih 1853 in 1855 je Klun objavljajl v Mittheilungen članke o statistiki in topografiji Kranjske. V prvem (Zur landwirtschaftlichen Statistik von Krain mit Ende 1852) piše, da je naloga Mittheilungen ne le raziskovati preteklost, ampak obvarovati pred pozabo in ohraniti bodočnosti sliko sedanjega stanja dežele. Meni, da je za topografijo in statistiko na Kranjskem še premalo storjeno, zato poziva sodeželane, naj zbirajo podatke o svoji okolici, da bi se tako povečalo poznavanje domovine. Nato podaja statistiko poljedelstva po podatkih iz letnega poročila kranjske trgovsko-obrtne zbornice za leto 1852.³³

Tematiko je Klun nadaljeval leta 1855 z nekoliko spremenjenim naslovom (Beiträge zur Topografie und Statistik von Krain). Tokrat je začel s topografskimi prispevki in je kot prvi primer opisal Turjak – po rokopisu, ki mu ga je poslal dr. Richter z Dunaja, po Hoffovih Gemälde in po Valvasorju. Nikakor ga ni štel za vzgled, vendar je skušal z njim pokazati, kakšen naj bo topografski opis.

Najbolj zanimiv je Klunov prispevek o **zgodovinskem raziskovanju in zgodovinopisju na Kranjskem**,³⁵ kjer se kaže njegov odnos do slovenske zgodovine in kjer izredno visoko postavlja Linhartarja. To je eden pomembnejših teoretičnih člankov v Mittheilungen. Objavil ga je tudi v reviji Oesterreichische Blätter für Literatur und Kunst 1857. Ker sem o njem že obširno pisala,³⁶ ga tu le omenjam. Opozoriti velja še na Klunov polemičen članek z naslovom Einige Worte an Mathias Koch,³⁷ ki je bil obravnavan na mesečnem sestanku že avgusta 1856, izšel pa je nato tudi v Novicah.³⁸ Sicer zelo natančni A. Pirjevec, ki je pisal o Klunu v SBL, ga ne omenja, prav tako ga ne omenjajo razni drugi raziskovalci te dobe, zlasti tisti, ki so se ukvarjali z vprašanjem Trstenjakove avtohtonistične teorije.³⁹ Tudi ta polemični članek sem obsežno opisala v Zgodovinskem časopisu.⁴⁰ Klun se ni strinjal s Trstenjakom, jasno pa je povedal, da Historično društvo za Kranjsko ni nemško društvo, ker je Kranjska slovanska dežela in je tudi njena zgodovina pretežno slovanska.

Splošno sliko slovenskega ozemlja je dal Klun v svoji »etnološki« razpravi v reviji Russkaja beseda 1857,⁴¹ ki jo je obširno prikazal Vilko Novak v Traditiones 1981/83. Klun je opisal narodnostne meje, nemške jezikovne otoke, narodnostno stanje in število Slovencev. Po njegovem je Slovencev 1.274.307, od tega na Kranjskem 418.000, na Štajerskem 363.000, v Trstu in Istri 179.779, na Goriškem 119.211, na Koroškem 96.000, na Ogrskem 50.000, v Benečiji 26.317 in v vojaški službi 22.000. V zvezi z razcepljenostjo Slovencev na sedem pokrajin je zapisal Klun, da bi ob prihodnji preureditvi Avstrije morali to upoštevati, ker ta

³¹ MHK 1854, str. 36.

³² MHK 1854, str. 41–43.

³³ MHK 1853, str. 86–87, 89–91.

³⁴ MHK 1855, str. 26–28.

³⁵ Über die Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung in Krain MHK 1857, str. 46–53.

³⁶ Zgodovinski časopis 46, 1992, str. 59–63.

³⁷ MHK 1857, str. 4–6.

³⁸ Novice 1856, str. 268–269. Odprto pismo Kochu Matiju.

³⁹ A. Slodnjak v svoji doktorski disertaciji o Davorinu Trstenjaku (branjena 1924 na ljubljanski filozofski fakulteti, rokopis v arhivu FF) ne omenja Kochove knjige in tudi ne Klunove polemike.

⁴⁰ Zgodovinski časopis 46, 1992, str. 51–54.

⁴¹ Russkaja beseda 1857, III, 2. leto, knj. 7, str. 65–122.

delitev ni z ničemer utemeljena. Toliko stoletij zatirani in zavedni Slovenci z zavistjo gledajo svoje sorojake, ki so politično združeni. Združitve v posebni kronovini Sloveniji državi ne bi bila nevarna, saj so ji bili Slovenci zvesti šest stoletij.

Leta 1859 je izšla v isti reviji *Russkaja beseda* še Klunova razprava *Sloveny*, očerk istorii ih slovesnosti. V prvem delu je Klun govoril o glagolici in cirilici, prikazal raziskave Dobrovskega, Kopitarja, Linharta, Metelka idr, potem pa obravnaval reformacijo na Kranjskem, delo slovenskih protestantov, tiskanje knjig v Mandeljčevi in Ungnadovi tiskarni. Zaključil je z mislijo, da je bil Ungnad velik mecen in močna opora Slovencev v 16. stoletju.⁴²

V drugem delu je obravnaval Klun zgodovino slovenske književnosti 17. in 18. stoletja, ki jo je začel s prikazom življenja in dela Tomaža Hrena. Hvalil je njegovo raziskovanje arhivov in odkrivanje raznih dokumentov. Poleg učenjakov je dala ta doba tudi junake, kakršna sta bila Herbart Turjaški, ki je padel herojske smrti v bitki s Turki pri Budačkem in Andrej Turjaški, zmagovalac bitke pri Sisku. Med pisci je omenil Klun še Čandka, Matijo Kastelica, Hipolita, Valvasorja, Schönlebnarja, Gladiča, Pohlina, Linharta, Japlja, Kumerdeja, Vodnika ter njihove zasluge za razvoj slovenske književnosti.⁴³

Če govorimo o Klunu kot zgodovinarju, lahko rečemo, da ga zanimajo tako sodobni problemi kot problemi preteklosti, tako gospodarski kot politični, literarnozgodovinski ter zgodovinopisni. Čeprav se ne odreka pokrajinski zgodovini, pa poziva, naj bi *Mittheilungen* prinašale tudi članke, ki segajo na področje sosednjih pokrajin,⁴⁴ in se zavzema za Zedinjeno Slovenijo.

Zadnji Klunov prispevek v *Mittheilungen* je nekrolog škofa A. A. Wolfa.⁴⁵ V njem navaja tudi podatke o novejši zgodovini ljubljanske škofije in omenja, da so bile decembra 1854 velike proslave v čast tridesetletnega škofovanja A. A. Wolfa in da sta tedaj v imenu Histo-ričnega društva ravnatelj Codelli in tajnik Klun izročila Wolfu posebno čestitko.

Ob izidu Klunove *Die slovenische Literatur, Eine historische Skizze* (Dunaj 1864, natisnjeno kot 5. in 7. zvezek *Oesterr. Revue*), so pisale Novice: »Dober sad Klunove knjižice se je unidan že pokazal v Globusu, kjer vrednik tega v severni Nemčiji izhajajočega časnika, trdi Nemec, podučen po Klunovi knjigi popravlja Issleibov spis o Slovencih, kateri si je predrznil po svetu poslati smešnico, da je beseda »slovensk-a-o« še le znajdba novih časov! Ker nam Slovincem mora tudi za to mar biti, kaj drugi narodi o nas mislijo in vejo, moramo tedaj hvaležni biti možem, ki bodisi v kakem slovanskem ali nemškem ali laškem in francoskem jeziku pošteno razglašajo naš narod in naše slovstvo . . .« Novice ponatiskujejo odlomek, v katerem pravi Klun, da sta še do nedavnega pojma izobrazba (omika) in nemštvo bila skoraj sinonima in da so slovenski pisatelji bili kot osamljene zvezde na literarnem nebu. Razmere pa so se v zadnjem desetletju skoraj popolnoma spremenile. Klun se spominja, da so kot šolarji v začetku tridesetih let bili kaznovani, če so si predrzili govoriti v materinem jeziku, da se niso mogli vključiti v igre vrstnikov iz boljših družin, ki so govorili samo nemško, njihovemu slovenskemu jeziku pa so se rogali. Kot študentje so že čutili razkol na nemško in slovensko misleče (ali Nemce in narodne), kar je od začetka štiridesetih let postajalo vedno bolj ostro. Od leta 1848, še bolj pa od oktobra 1860 naprej je pa po Klunovem mnenju komaj še mogoče govoriti o strankah. Nemška stranka obstaja po njegovem le v Ljubljani, v drugih deželnih mestih ima pa le posamezne glasove, ki so v razmerju do »narodnih« redki in ne morejo vplivati na nobeno važnejšo odločitev. Poudarja tudi, da so deželno ljudstvo in katoliška duhovščina nosilci slovenstva, pa tudi inteligenca, duhovni in gmotni kapital dežele so za narodno zastavo. Kranjska je dejansko slovanska dežela, kjer živi 40.000 do 50.000 Nemcev. Sicer pa se pri prebivalstvu kaže slovanski duh, tudi v šolah, uradih, cerkvi in v družini.⁴⁶

Klun je torej tudi potem, ko je živel na Dunaju, še pisal o razmerah na Kranjskem in se vključeval v razpravljanja o slovensko-nemških odnosih v deželi. Omenim naj njegov sicer kratek predgovor k brošuri *Krain und das Deutschthum*, ki je izšla 1862 in naj bi jo napisal

⁴² *Russkaja beseda* 1859, I, 4. leto, knj. 13, str. 87–120.

⁴³ *Russkaja beseda* 1859, II, 4. leto, knj. 14 str. 95–126.

⁴⁴ MHK 1853, str. 4 ob Mrvičevem (Mervig) članku poziva v opombi pod črto, naj bi bilo podobnih člankov več.

⁴⁵ MHK 1859, str. 13–14.

⁴⁶ Novice 1864, str. 428.

F. Malavašič kot odgovor na spis *Das Deutschthum in Krain*. Klun takole piše: »Ohne Kenntniss der Sprache und Literatur gibt es keine Kenntniss des Volkes selbst; und doch massen sich so Viele, deren ganze Kritik nur in einem Negiren alles Desen besteht, was nicht über ihren Leisten geschlagen werden kann, Urtheile über ein Volk an, welches sie aus wässerigen Beschreibungen einzelner Touristen oder aus den Ausbrüchen mancher Nationalitäts-Renegaten kennen gelernt haben. Man muss in und mit dem Volke gelebt haben, in seine Denken und Fühlen, in seine Sprache und Literatur, in seine politische Geschichte und in die religiösen Anschauungen hineingedrungen sein, will man es verstehen, kennen, beurtheilen.«⁴⁷

Žal je Klun sam kasneje prestopil v nemški tabor.

⁴⁷ Spis *Das Deutschthum in Krain* K. Dežmana so najprej zavrnila Novice 16. okt. 1861, nato pa je izšla anonimna brošura *Krain und das Deutschthum*, katere avtor je bil po mnenju D. Lončarja (glej Dragotin Dežman in slovenstvo, *Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani*, 1930, str. 332) Malavašič. Ta podatek navaja tudi SBL, 5. zv., str. 35. V knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani je v katalogu na brošuri kot avtor naveden dr. Peter Kozler. Pripis je sicer s svinčnikom, verjetno od kakega sodobnika.

Zusammenfassung

VINCENC FERERI KLUN ALS HISTORIKER

Olga Janša-Zorn

Die zentrale Persönlichkeit des Historischen Vereins für Krain war in den Jahren 1851 bis 1856 V. F. Klun. Als Sekretär und Redakteur des Vereinsorgans bestimmte er maßgebend die Tätigkeit des gesamten Vereins, die sich nach außen vor allem in erfolgreichen monatlichen Zusammenkünften mit interessanten Vorträgen manifestierte. Bis zu seinem Weggang in die Schweiz (1856) und dann nach Wien war er darum bemüht, dem Verein einen slowenischen Charakter zu verleihen (die Polemik mit M. Koch), obwohl mit dieser Ausrichtung nicht alle Vereinsmitglieder einverstanden waren. Später (1867) trat er aus der Slowenischen Nationalen Partei aus.

Kluns Interesse galt sowohl den Problemen der Gegenwart wie auch denen der Vergangenheit, der wirtschaftlichen und politischen Geschichte, der Völker- und Erdkunde sowie der Literaturgeschichte. Als Redakteur der »*Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*« griff er in manche Polemik ein und wußte seine Auffassungen auch zu verteidigen, ließ aber auch andere ihre Standpunkte klarmachen (Polemik um Trstenjaks autochthonistische Theorie). Er selbst setzte sich wissenschaftlich mit Problemen der Geschichtsschreibung in Krain und mit der Literaturgeschichte Krains auseinander, veröffentlichte Artikel über die Statistik und Topographie Krains und ä.m. Er veröffentlichte in verschiedenen Zeitungen und Zeitschriften in ganz Österreich, besonders interessant sind aber seine Beiträge in russischer Sprache aus den Jahren 1857 und 1859 in der Zeitschrift *Russkaja beseda*.

Von Bedeutung sind seine Verdienste um das Sammeln und Herausgeben von Archivmaterial über die Geschichte Krains. In den »*Mittheilungen*« redigierte er die Rubrik *Diplomatarium Carnolicum*, gesondert erschien aber sein dreibändiges Archiv für die Landesgeschichte des Herzogtums Krain (1852-1854). Nach seinem Weggang aus Ljubljana lagen Arbeiten solcherart für einige Zeit still.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

Revija z najdaljšo tradicijo med slovensko zgodovinsko periodiko (v letu 1993 izhaja že njen 64. letnik) objavlja prispevke, ki niso zanimivi le za bralce iz severovzhodne Slovenije, saj posegajo tudi v širši okvir slovenske zgodovine.

ČZN izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru s sodelovanjem mariborske uni-
verze. Naročiti ga je moč pri Založbi Obzorja, SI-62001 Maribor, Partizanska 5.

ZBIRKA ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

Na upravi Zgodovinskega časopisa (SI-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel. 061/12-50-001, int. 210) lahko naročite naslednje zvezke knjižne zbirke ZČ:

1. **Edvard Kardelj-Sperans in slovensko zgodovinopisje.** Ljubljana 1980, 44 strani. — **180 SIT**

Zbornik objavlja predvsem gradivo z izrednega občnega zbora Zgodovinskega društva za Slovenijo (2. marca 1979) ob štiridesetletnici izida knjige Edvarda Kardelja-Speransa »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«.

2. **Franc Šebjanič: Šolnik in domoljub Adam Farkaš (1730–1786).** Ljubljana 1982, 24 strani. — **120 SIT**

Razprava o doslej skoraj nepoznanem zaslužnem prekmurskem protestantskem učejaku in rektorju šopronskega liceja.

3. **Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem.** Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije, Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984. Ljubljana 1987, 134 strani. — **400 SIT**

Zbornik objavlja 15 razprav o denarstvu, bančništvu, zaslužkih, cenah in življenjskih stroških na Slovenskem od antike do obdobja po drugi svetovni vojni.

4. **Dušan Kos: Bela krajina v poznem srednjem veku.** Ljubljana 1987, 76 strani. — **280 SIT**

Razprava o srednjeveški zgodovini Bele krajine (politične, upravne, cerkvene razmere, plemstvo, gospostva, mesta, agrarna kolonizacija).

5. **Janez Cvirn: Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861–1907.** Ljubljana 1988, 88 strani. — **300 SIT**

Na podlagi nemških virov je avtor prikazal postopen prehod celjskih Nemcev od liberalne, v nacionalnem oziru manj napadalne politike do narodnostnega radikalizma, vsenemštva, antisemitizma in poudarjanja superiornosti arijske rase, ki so prevladali v desetletju pred 1. svetovno vojno.

6. **Predrag Belić: Prva tri desetletja jezuitov in Slovenci (1546–1569).** Ljubljana 1989, 40 strani. — **180 SIT**

Predvsem na podlagi korespondence škofa Textorja z Ignacijem Lojolskim so prikazane cerkvene razmere v Sloveniji, Textorjeva prizadevanja, da bi jezuit postal ljubljanski ali tržaški škof ter filoprotestantsko razpoloženje slovenskih študentov teologije v Rimu.

7. **Marta Verginella: Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju.** Ljubljana — Trst 1990, 36 strani. — **160 SIT**

Večplasten vpogled v družinsko življenje vaške skupnosti, tipologija družin in poročnih zvez ter spremembe zaradi bližine mesta Trsta.

8. **Rajko Bratož: Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja.** Ljubljana 1990, 72 strani + pril. — **280 SIT**

Zgodovinska sinteza razvoja krščanstva v nekdanjem slovenskem prostoru od nastopa verske svobode do pokristjanjenja Slovencev.

9. **Petra Svoljšak: Slovenski begunci v Italiji med prvo svetovno vojno.** Ljubljana 1991, 56 strani. — **240 SIT**

Leta 1915 so italijanske oblasti po zasedbi področij na desnem bregu Soče izselile civilno prebivalstvo; iz različnih krajev Italije so se vrnili na domove spomladi 1919.